

Posudek na doktorskou disertační práci Aleše Černého Britské vyslanectví v Praze v letech 1918–1930

Problematika československo-britských vztahů ve 20. století je tématem stále živým. Je nutno konstatovat, že k tomu přispěla širší možnost studia českých badatelů v britských archivech v čele s klíčovým londýnským The National Archives. Je potěšujícím zjištění, že v posledních letech se stává pravidlem, že autoři disertačních prací z dějin mezinárodních vztahů vedle bezpečné znalosti domácí i zahraniční literatury mají za sebou rozsáhlé výzkumy nejen standardně v domácích archivech, ale zejména díky výměnným studentským pobytům i v archivech zahraničních. Nejinak je tomu i u práce kolegy A. Černého, který má na to konto za sebou již první publikované výstupy. Je to o to důležitější, že britská diplomatická dokumentace je jak velmi dobře dochovaná a utříděná, tak bohatá nejen z hlediska množství materiálů i jejich podstaty, tak také z hlediska analýz, kde britské diplomatické mechanismy jsou zachyceny v podobě poznámek a komentářů britských diplomatů na „košíkách“ spisů, což u československých pramenů tohoto typu nalézáme nesystematicky a spíše výjimečně. Poznámek, které dávají cenné podněty pro hodnocení dokumentů badatelem a jejich interpretaci.

Práce je rozdělena do čtyř základních kapitol, za nimiž následují přílohy (z českých i britských archivů), seznam zkratk a seznam pramenů a literatury.

V úvodu se autor zabývá uvedením do tématu, a to jak diplomacií a její reflexí v moderní historiografii (kde srovnává československou roli v této oblasti s Evropou a zvláště USA v chronologické linii), tak metodologií a rozbořem archivních zdrojů. K jeho kritice poúnorové československé komunistické historiografie bych k osobě Václava Krále jen dodal, že – jak potvrzují britské dokumenty – jeho historické práce byly na Západě velmi pozorně sledovány a to nejen historiky, ale také britskou diplomacií (nebo její výzkumné složky v podobě Chatham Housu), zejména pokud se týkaly ožehavých témat vzájemných vztahů (mnichovské dohody a procesu její likvidace, etc....), které se odrážejí i v britských diplomatických dokumentech (otázka britské argumentace k československým postojům etc.).

V další, stěžejní části práce se pak autor zabývá vývojem vztahů Československa a Velké Británie v letech 1918-1930, počínaje analýzou vývoje jednání na versailleské mírové konferenci, která rozhodovala také o Československu a jeho hranicích v rámci nově konstituované střední Evropy, kde se střetaly francouzsko-britské zájmy (v případě Velké Británie spíše nezájmy). Jeho analýza se zabývá jak vývojem politických, tak i ekonomických jednání v rozměru reflexe velkých událostí v československo-britských vztazích (Karlův puč, okupace Porúří, boj o německé reparace nechybí ani nezbytný odraz sporů ČSR se sousedy. Leitmotivem je prvotní kolísání, kam má zapadnout ČSR, zda do sféry

britské či francouzské. Události v Evropě znamenaly postupný příklon k Francii, vrcholící podpisem československo-francouzské alianční smlouvy v roce 1924. Vztahy k Velké Británii poznamenal i neúspěch československých aktivit při budování bezpečnostního systému (krach Ženevského protokolu, osudy západního garančního paktu a výsledky jednání v Locarnu). Autorova analýza těchto vrcholných evropských politických aktivit je doplněna zaznamenáním úlohy britského vyslanectví v Praze a zejména vyslance Clerka. Změnu znamenal však odchod tohoto britského tituláře, kde jeho nástupce již zdaleka neměl takové znalosti regionu, což předznamenalo postupný ústup britského zájmu, eskalující po nástupu dalšího vyslance Addisona, který proslul kritickým vztahem k Československu, když obžaloval československou vládu z diskriminace německé menšiny, a následující narůstání britského appeasementu, vrcholícího v Mnichově. Kapitola prokazuje autorovu orientaci v problematice mezinárodního vývoje v tomto období.

Z hlediska celkové koncepce práce mi ale trochu chybí komparativně role československého vyslanectví v Londýně a jeho titulářů – Štefana Osuského a poté Jana Masaryka, který zastupoval ČSR v metropoli nad Temží po většinu meziválečného období. Byť je práce primárně zaměřena na britské vyslanectví v Praze, toto srovnání by bylo potřebné – právě z hlediska dopadu role vyslanců obou stran na vzájemné vztahy.

Třetí oddíl je věnován vývoji struktury a činnosti pražského vyslanectví Velké Británie (byl bych proti užívanému termínu ambasáda, evokujícímu vyšší typ úřadu – velvyslanectví, kde došlo k povýšení tohoto britského zastoupení do této úrovně až za druhé světové války – viz též chybný překlad v anotaci práce: místo embassy má být legation).

Jako IV. je uveden závěr, resumující vývoj britského zastoupení v Československu od jeho počátků po první světové válce, z ohledů personálního, mezinárodněpolitického, obsahu činnosti úřadu, ale také vývoj jeho sídla v Thunovském paláci, který vzdor jistým komplikacím s původním vlastníkem zůstal sídlem britského zastupitelského úřadu dodnes.

V závěru jsou biografie vybraných britských diplomatů, které dokreslují předchozí výklad a dávají mu „lidský rozměr“. U R. B. Lockharta (s. 177) je však chybně uvedeno, že „mezi lety 1941–1945 zastával rovněž funkci britského vyslance u československé exilové vlády“. Lockhart zastával v letech 1940–1941 funkci diplomatického reprezentanta u československé prozatímní vlády, po úplném uznání exilové vlády a výměně řádných vyslanců jej nahradil vyslanec (od května 1942 velvyslanec) Philip Bouverie Bowyer Nichols, který v této funkci setrval až do roku 1947. K Lockhartovi ještě poznámku: v literatuře mi trochu chybí odkaz na jeho *The Diaries of Sir Robert Bruce Lockhart*, vol. 1: 1915–1938 (1973) i jejich pokračování. Pro biografické údaje britských diplomatů je také možno využít ještě oficiální knižní *The Foreign Office list and diplomatic and consular year book* (k jednotlivým rokům), dostupnou v TNA, Londýn.

Více v literatuře ale postrádám základní českou diplomatickou edici *Dokumenty československé zahraniční politiky*, kde se daného období dotýkají svazky A/2/1 – A/3/2 k rokům 1918-1922. Možná by šlo doplnit literaturu ještě o překladové práce z angličtiny také s českými doslovy (viz např. Robert Hamilton Bruce Lockhart, *Jan Masaryk – osobní vzpomínky* s doslovem Zdeňka Házy O životě a pamětech britského diplomata sira Roberta Hamiltona Bruce Lockharta, Krnov 2003; stejně jako od téhož *Ústup ze slávy*, Praha 1935). Zmíněna mohla být anglická verze práce západočeského kolegy Lukáše Novotného *The British Legation in Prague: perception of Czech-German relations in Czechoslovakia between 1933 and 1938* (De Gruyter Oldenbourg 2019). Daly by se zmínit i některé další studie Harry Hanaka.¹ S překvapením jsem zaregistroval absenci domácí edice dokumentů, pocházejících z pera britského historika Roberta Williama Setona-Watsona, velkého podporovatele Československa na mírové konferenci, která by pomohla kolegovi Černému doplnit např. i britský pohled na slovenskou otázku v Československu.²

Určitě by bylo možné rozšířit i plejádu zkoumaných archivů – možná zajímavý by byl Archiv Kanceláře prezidenta republiky, již z toho důvodu, že první britský vyslanec R. Clerk byl 21. října 1923 vyznamenán prezidentem Řádem bílého lva I. třídy (viz kart. 4 příslušného archivního fondu). Také by bylo dobré mrknout do tajného protokolu, kde se Clerkovo jméno vyskytuje (kart. 98), i do protokolu obyčejného, kde je karton 250 věnován Czech Society of Great Britain. Ale to může autor doplnit při knižním vydání své disertace, kterého se doufám dočkáme.

Jistě je možno se dotknout i otázky stylistiky práce, kterou považuji za zdařilou, když odhlédnu od některých gramatických nedostatků (československé republiky – s. 184 a jinde) či překlepů Josphe – správně Joseph s. 184, z hlediska terminologie bych se zdržel termínu „pražská vláda“ (s. 15), byť jsem si vědom, že se tento – trochu bych řekl nešvar – projevuje ve vícero pracích pro označení československé vlády. Dále obvyklou připomínku u kvalifikačních prací: poprvé je třeba uvádět celé jméno a příjmení + funkci účastníka děje, poté již jenom zkratku jména + příjmení, při opakovaném uvádění jména je dobré si vypomoci osobními zájmeny.

¹ Harry Hanak, *Velká Británie, versailleský systém a Čechoslováci*. in: První světová válka, moderní demokracie a T. G. Masaryk: sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference pořádané Ústavem T. G. Masaryka ve dnech 22. - 24. září 1994 na zámku v Liblicích u Mělníka, Praha 1995 s. 250-261; Harry Hanak, *British Views of the Czechoslovaks from 1914 to 1924*, in: Großbritannien, die USA und die böhmischen Länder 1848-1938: Vorträge der Tagung des Collegium Carolinum in Bad Wiessee vom 2. bis 6. November 1988, München 1991 s. 87-105; Harry Hanak, *A Lost Cause: The English Radicals and the Habsburg Empire 1914-1918*, Journal of Central European Affairs. 23, č. 2 (1963), s. 166-190.

² Jan Rychlík, Thomas D. Marzik, Miroslav Bielik, Christopher Seton-Watson, R. W. Seton-Watson and his Relations with the Czechs and Slovaks. Documents 1906-1951, díl 1, Praha Ústav T. G. Masaryka - Matica slovenská 1995.

Práce Aleše Černého vyčerpávajícím způsobem hodnotí československo-britské vztahy v daném období. Je původním a originálním syntetickým dílem, zpracovaným na základě archivního domácího i zahraničního výzkumu, přináší mnohé nové a doposud nepublikované poznatky. Doporučuji proto přijetí práce Mgr. Aleše Černého *Britské vyslanectví v Praze v letech 1918–1930* k obhajobě a doporučuji, aby mu po úspěšné obhajobě byla udělena vědecká hodnost PhD.

30. listopadu 2022

Doc. PhDr. Jan Němeček, DrSc.